

Przesłano: 23-10-2023

Zaakceptowano do druku: 25-03-2024

OCENA STANU BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO POLSKICH GOSPODARSTW ROLNYCH NA TLE ŚREDNICH WYNIKÓW UNIJNYCH W LATACH 2004-2021

Roma Ryś-Jurek¹

Abstrakt: Bezpieczeństwo finansowe jest zagadnieniem wielowymiarowym i jego sposób pomiaru zależy od przyjętych kryteriów badawczych. W opracowaniu przedstawiono stan bezpieczeństwa finansowego polskich gospodarstw rolnych w porównaniu ze średnimi wynikami unijnymi. Zakres czasowy badań objął najnowsze dane z systemu FADN, za lata 2004-2021. W artykule pokazano je jako zjawisko wynikające z relacji majątkowo-kapitałowych, płynności finansowej i zadłużenia, sprawności działania i efektywności finansowej. Stosowanymi kryteriami podziału gospodarstw rolnych była wielkość ekonomiczna. Z badań wynika, że unijne gospodarstwa rolne (w tym polskie) są bezpieczne finansowo. Mają tendencję do nadpłynności i niskiego zadłużenia się. Ich wielkość ekonomiczna jest kluczowa dla stanu bezpieczeństwa finansowego – im większe gospodarstwo rolne, tym niższe bezpieczeństwo finansowe, przy czym nie występuje zagrożenie jego utraty.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo finansowe, gospodarstwo rolne, płynność, wielkość ekonomiczna, zadłużenie

JEL: G51, Q10, Q14

THE ASSESSMENT OF THE STATE OF FINANCIAL SECURITY OF POLISH FARMS ON THE BACKGROUND OF AVERAGE RESULTS FROM THE EU IN 2004-2021

Roma Ryś-Jurek¹

Abstract: Financial security is a multidimensional issue and the way it is measured depends on the research criteria adopted. The study presents the state of financial security of Polish farms in comparison with the average EU results. The time range of the research covered the latest data from the FADN system, i.e. the years 2004-2021. In this article, they are presented as a phenomenon resulting from property and capital relations, liquidity and debt, operational efficiency and financial effectiveness. The criteria used for the

¹ Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu (Poznań University of Life Sciences) | ORCID: 0000-0002-5156-6181 | e-mail: roma.rys-jurek@up.poznan.pl

distribution of farms was an economic size. It turned out from research that EU farms (including Polish farms) are financially secure. They tend to be over-liquid and indebted. Their economic size is crucial for the state of financial security – the larger the farm, the lower the financial security, but there is no risk of losing it.

Keywords: financial security, farm, liquidity, economic size, debt

JEL Classification: G51, Q10, Q14

1. Wstęp

Kwestie dotyczące sytuacji finansowej gospodarstw rolnych od wielu lat są interesującym przedmiotem dyskusji wśród naukowców, rolników, dziennikarzy, polityków, działaczy społecznych, pracowników ośrodków doradztwa rolniczego, a także banków. Często przywoływane są w gorących dyskusjach politycznych, ekonomicznych i społecznych. Ważnym elementem poruszonym przy tej okazji, zwłaszcza w czasach popandemicznej niepewności i wysokiej inflacji, jest ich bezpieczeństwo finansowe².

Gospodarstwa rolne są wyjątkowymi podmiotami gospodarczymi. Łączą miejsce pracy z życiem osobistym rodziny rolniczej. Są miejscem zarobkowania i jednocześnie wydawania pieniędzy. Prowadzą produkcję rolniczą w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu życia członkom rodziny rolniczej. Wyjątkowość ich pracy wynika z podjęcia działalności w sektorze wytwarzania żywności, co wiąże się z pracą z organizmami żywymi, sezonowością produkcji i działaniem w otoczeniu o zmiennej, a nawet nieprzewidywalnej pogodzie. Gdy gospodarstwa mają zapewnione bezpieczeństwo finansowe, to są w stanie realizować funkcje produkcyjne w sposób ciągły i efektywny. Stają się odporne na zakłócenia i niespodziewane kryzysy występujące w otoczeniu gospodarczym.

Badania nad bezpieczeństwem finansowym gospodarstw rolnych w Polsce są prowadzone bardzo rzadko. Do tej pory nie wypracowano jednolitej metodyki. Opracowanie to jest próbą usystematyzowania dostępnej wiedzy na ten temat, a także podejmuje się ukazania stanu bezpieczeństwa finansowego polskich gospodarstw rolnych w porównaniu do obserwowanych średnich poziomów w Unii Europejskiej w latach 2004-2021.

---

² Bezpieczeństwo finansowe podmiotów gospodarczych wyrasta z bezpieczeństwa gospodarki (Delas i in., 2015). W wymiarze operacyjnym oznacza ich zdolność do przeciwdziałania zdarzeniom, które zakłócają lub mogą zakłócać ich funkcjonowanie. Natomiast w wymiarze strategicznym to zdolność do przeciwdziałania zdarzeniom, które udaremniają lub mogą udaremniać ich rozwój (Cabała, 2012).

2. Definiowanie bezpieczeństwa finansowego

W najbardziej ogólnym ujęciu, bezpieczeństwo finansowe oznacza brak zagrożeń w sferze finansów publicznych, finansów przedsiębiorstwa, ubezpieczeń, bankowości i finansów osobistych gospodarstw domowych (Jajuga, 2007). Pojęcie to wywodzi się z systemu finansowego państwa i jest definiowane najczęściej jako jego stan, czyli cecha, własność (Cabała, 2016; NBP, 2013; Kropacz, 2017).

Pojęcie bezpieczeństwa finansowego jest wielowymiarowe³. Jego interpretacja zależy od przyjętego podejścia badawczego i różnego poziomu szczegółowości przyjętego do badań. Nie opracowano jednolitego podejścia w literaturze. Na przykład dla przedsiębiorstw analiza bezpieczeństwa finansowego może opierać się na dwóch czynnikach (współczynnik gotówkowej płynności finansowej i relacja rezerw finansowych do wartości kapitału przedsiębiorstwa) lub na wybranych 6 czy nawet aż 20 wskaźnikach (np. przychody, płynność, zadłużenie i ich pochodne). Można również odnosić się do złotej reguły bilansowej, złotej reguły finansowej i sposobów sfinansowania majątku obrotowego (Duraj, 2014; Karbownik, 2012, 2014; Janik i Paździor, 2011). Osobne badania prowadzono dla przedsiębiorstw przemysłu spożywczego. Tu też nie wypracowano jednolitego podejścia. Wykorzystywano od 7-miu do 18-tu wskaźników (Bieniasz i Czerwińska-Kayzer, 2016; Franc-Dąbrowska, 2006; Szafraniec-Siluta, 2014; Szczecińska, 2010; Wasilewski i Ganc, 2021; Zuba, 2010). Opierały się one na wybranych wskaźnikach z zakresu płynności finansowej, zadłużenia, struktury majątkowo-kapitałowej bilansu i sprawności działania.

Wykonanie pomiaru bezpieczeństwa finansowego w sektorze gospodarstw rolnych wydaje się szczególnie trudne. To jedyne podmioty wyposażone w swoisty mechanizm przystosowawczy do warunków zewnętrznych⁴ (serwomechanizm adaptacyjny). Nie występuje on w żadnej innej formie gospodarowania. Polega na tym, że zmiany w sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych kształtują ich postawy produkcyjne, a więc poziom inwestycji, wielkość stada obrotowego zwierząt i zapasów. W następnej kolejności wpływają na proporcje spożycia oraz

³ Dotyczy instytucji finansowych, segmentów rynku finansowego, transakcji finansowych, indywidualnych i instytucjonalnych klientów rynków finansowych. W działalności bankowej zapewnienie bezpieczeństwa finansowego jest ukierunkowane na utrzymanie adekwatności bilansowej, co wiąże się z utrzymaniem odpowiednich funduszy własnych oraz zachowaniem odpowiednich relacji między strukturą aktywów i pasywów (Marcinkowska i in., 2014; Raczkowski, 2014). Bezpieczeństwo finansowe jest rozpatrywane również w odniesieniu do gospodarstw domowych (Kata i in., 2021). Powstał nawet indeks do jego pomiaru (Genworth Index, 2013). Jednakże tu znajdujemy nawiązania do zachowań finansowych gospodarstw domowych i poczucia dobrobytu finansowego (Chavali i in., 2021; van Raaij, 2014; Xiao, 2008).

⁴ Specyfika prowadzonej działalności rolniczej powoduje, że gospodarstwa rolne adaptują się nawet do trudnych warunków ekonomicznych i produkcyjnych. Właściwie nie bankrutują (por.: Stępień, 2015).

skalę inwestycji nieprodukcyjnych⁵ (Czyżewski, 1989; Czyżewski i Matuszczak, 2011). Ponadto proces produkcji rolniczej nie pokrywa się z procesem pracy, a sama produkcja jest mocno uzależniona od czynnika przyrodniczego, zwłaszcza w przypadku produkcji roślinnej. Występuje więc znaczne przesunięcie w czasie osiągnięcia rezultatów ekonomicznych w stosunku do poniesionych nakładów. Ma to silny wpływ na kształtowanie się płynności finansowej, zwłaszcza krótkookresowej (Runowski, 2008). To w tym sektorze bardzo ważną rolę odgrywa gromadzenie oszczędności by finansować inwestycje, ale możliwość oszczędzania pojawia się dopiero wówczas, gdy gospodarstwo domowe rolnika wypracuje dochód z gospodarstwa rolnego wyższy od poniesionych przez nie wydatków. Wobec tego dochody uzyskiwane przez rolników wyznaczają poziom konsumpcji ich gospodarstwa domowego oraz są czynnikiem determinującym możliwość akumulacji kapitału i dokonywania inwestycji w gospodarstwie (Zawadzka i in., 2014).

Do tej pory wykonano w Polsce tylko trzy próby zbadania bezpieczeństwa finansowego gospodarstw rolnych. Najpierw w 2008 roku ukazała się publikacja IERiGŻ-PIB o gospodarstwach wielkoobszarowych⁶ (IERiGŻ-PIB, 2008). Potem w 2014 roku wskazano, że odnośnie bezpieczeństwa finansowego za zmienność wyników ekonomiczno-finansowych gospodarstw rolniczych odpowiada wiele czynników⁷. Definiowanie i pomiar bezpieczeństwa finansowego gospodarstw rolniczych musi również uwzględniać problem interakcji między nimi (Soliwoda, 2014). W 2023 roku zaproponowano badanie bezpieczeństwa finansowego jako zjawiska wynikającego z relacji majątkowo-kapitałowych, płynności i zadłużenia, sprawności działania i efektywności finansowej gospodarstw rolnych, a także eksperymentalnie zbudowano syntetyczny, jednolity miernik bezpieczeństwa finansowego (Ryś-Jurek, 2023). To podejście będzie tu kontynuowane, ale w węższym ujęciu oraz w innym zakresie czasowym. Zamiast badania z wykorzystaniem 20 pokazanych zostanie tu 8 wskaźników by uzyskać bardziej syntetyczne wyniki i nie powielać poprzedniego badania.

⁵ Ten mechanizm adaptacyjny ma relatywnie ograniczony zakres działania w przypadku większych gospodarstwach rolnych. Mają względnie niewielkie możliwości optymalizacji kosztów funkcjonowania gospodarstwa przez naturalizację spożycia lub regulację nakładów pracy własnej członków rodziny (Grzelak, 2006).

⁶ Do najważniejszych mierników bezpieczeństwa finansowego gospodarstw rolnych zaliczono: zapotrzebowanie na kapitał pracujący bezgotówkowy (brutto), stopień pokrycia kapitałem stałym netto kosztów podstawowej działalności operacyjnej skorygowanej o wartość amortyzacji nazwany stopniem zaangażowania kapitału trwałego, udział kapitału własnego w sumie bilansowej, udział rezerw i zobowiązań długoterminowych w sumie bilansowej oraz wskaźnik płynności finansowej (IERiGŻ-PIB, 2008).

⁷ Miernikami bezpieczeństwa finansowego są: struktura produkcji, skłonność do podejmowania przez rolnika działalności pozarolniczej i generowania dochodu spoza gospodarstwa, wielkość gospodarstwa, cechy demograficzne rolnika, rodzaj i wielkość wsparcia budżetowego, a także interakcje między tymi determinantami (Soliwoda, 2014).

3. Cel, materiały źródłowe i metoda badań

Celem głównym artykułu jest zaprezentowanie stanu bezpieczeństwa finansowego polskich gospodarstw rolnych w latach 2004-2021 w porównaniu ze średnimi wynikami obserwowanymi w Unii Europejskiej⁸ w tym czasie. Tak więc podmiotem badań są gospodarstwa rolne z Polski, które prowadzą rachunkowość rolną w ramach systemu FADN (2023)⁹ w przekroju wielkości ekonomicznej¹⁰. Przedmiotem badań jest ich bezpieczeństwo finansowe. Mierzono na podstawie wybranych wskaźników finansowych¹¹ z zakresu relacji majątkowo-kapitałowych, płynności finansowej i zadłużenia, sprawności działania oraz efektywności finansowej.

W tabeli 1 zawarto 8 propozycji mierników bezpieczeństwa gospodarstw rolnych dostosowanych do specyfiki rolnictwa i możliwości pozyskania danych z bazy FADN. Wydzielono tu również cztery obszary bezpieczeństwa finansowego: relacje majątkowo-kapitałowe, płynność finansowa i zadłużenie, sprawność działania oraz efektywność finansową.

Z obszaru relacji majątkowo-kapitałowych wybrane zostały dwa najbardziej znane wskaźniki, a mianowicie: relacja aktywów trwałych do aktywów ogółem oraz złota reguła bilansowa (Bieniasz i Gołaś, 2006, 2008; Goraj i Mańko, 2009).

Do obszaru płynności i zadłużenia zaliczono trzy najważniejsze wskaźniki. Obejmują one płynność bieżącą, przyspieszoną oraz relację zobowiązań ogółem do aktywów ogółem gospodarstwa rolnego (Wasilewski i Felczak, 2011; Zawadzka i in., 2011).

Brak danych z obszaru sprawności działania policzona zostanie tylko relacja kapitału obrotowego do aktywów ogółem. Nie pojawią się cykle obliczane w dniach¹².

⁸ Dane za lata 2004-2021 dla Unii Europejskiej obejmują również Wielką Brytanię.

⁹ Ang. *Farm Accountancy Data Network*, pl. System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych. Baza FADN jest unikalna i reprezentatywna dla towarowych gospodarstw rolnych z obszaru Unii Europejskiej. Gromadzi dane wrażliwe, które opisują sytuację ekonomiczną i finansową gospodarstw rolnych. Można z niej łącznie pobrać ok. 170 poszczególnych charakterystyk gospodarstwa rolnego, ale są to dane agregatowe i uśrednione (FADN, 2023; IERiGŻ-PIB, 2021).

¹⁰ Klasy wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych według FADN (2023): 1. bardzo małe: od 2000 euro włącznie do 8000 euro; 2. małe: od 8000 euro włącznie do 25 000 euro; 3. średnio-małe: od 25 000 euro włącznie do 50 000 euro; 4. średnio-duże: od 50 000 euro włącznie do 100 000 euro; 5. duże: od 100 000 euro włącznie do 500 000 euro; 6. bardzo duże od 500 000 euro włącznie.

¹¹ Trzeba zwrócić uwagę na trudności badawcze w postaci braku dostępności odpowiednio miarodajnych danych finansowych. Gospodarstwa rolne nie prowadzą wiarygodnej, systematycznej ewidencji gospodarczej. Nie ciąży na nich obowiązek uczestniczenia w powszechnym systemie rachunkowości rolnej (Soliwoda i in., 2016).

¹² W bazie FADN dane dotyczące należności i gotówki są podawane łącznie. Nie jest możliwe wyliczenie ich cykli w dniach. Wobec tego zrezygnowano z omawiania cyklu zapasów w dniach.

Efektywność finansową scharakteryzowano wykorzystując dwa wskaźniki rentowności z uwzględnieniem specyfiki gospodarstw rolnych. W przypadku gospodarstw rolnych nie występuje w rachunku wyników pozycja zysk netto. Jest dostępna wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Utworzono więc wskaźniki dochodowości produkcji i kapitału własnego nawiązujące do rentowności sprzedaży i rentowności kapitału własnego, ale z formułami dostosowanymi do danych pochodzących z bazy FADN¹³.

Tabela 1

Wybrane wskaźniki bezpieczeństwa finansowego gospodarstw rolnych

Obszar bezpieczeństwa finansowego	Symbol	Wskaźnik	Formuła z bazy FADN
Relacje majątkowo-kapitałowe	ATr/AO	Aktywa trwałe do aktywów ogółem	SE441 / SE436
	ZIRB	Kapitał własny do aktywów trwałych	SE501 / SE441
Płynność finansowa i zadłużenie	PIB	Aktywa obrotowe do zobowiązań krótkoterminowych	SE465 / SE495
	PIP	Aktywa obrotowe pomniejszone o zapasy i stado obrotowe do zobowiązań krótkoterminowych	(SE465 – SE475 – SE470) / SE495
	ZoOg/AO	Zobowiązania ogółem do aktywów ogółem	SE485 / SE436
Sprawność działania	KON/AO	Kapitał obrotowy netto (różnica między aktywami obrotowymi a zobowiązaniami krótkoterminowymi) do aktywów ogółem	(SE465 – SE495) / SE436
Efektywność finansowa ^{a)}	DP	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego do produkcji ogółem ^{b)}	SE420 / SE131
	DKWł	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego do kapitału własnego	SE420 / SE501

a) w przypadku gospodarstw rolnych nie oblicza się zysku netto, lepiej posługiwać się wartością dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego.

b) przychody ze sprzedaży ogółem interpretowane są jako produkcja ogółem gospodarstwa rolnego.

Źródło: Opracowanie własne i w oparciu o: FADN, 2023; Goraj i Mańko, 2009; Szafraniec-Siluta, 2014; Wyniki Standardowe 2021..., 2022.

¹³ Jak wiadomo gospodarstwa rolne charakteryzuje niski stopień zadłużenia, więc wartości dochodowości kapitału własnego są bardzo bliskie wartościom dochodowości aktywów ogółem.

4. Wyniki badań

Wybrane wskaźniki bezpieczeństwa finansowego przedstawiono w tabeli 2, w której przedstawiono dane dla polskich gospodarstw rolnych na tle średnich wyników z 28 krajów UE. Następnie porównano polskie gospodarstwa rolne i unijne według klas wielkości ekonomicznej w latach 2004-2021 (rysunek 1-4).

Jeśli chodzi o relacje majątkowo-kapitałowe, to w polskich gospodarstwach rolnych w badanym czasie wzrósł nieznacznie stopień aktywów trwałych w aktywach ogółem, z 85% w 2004 roku do 87% w 2021 roku. Tymczasem średnio w Unii Europejskiej udział aktywów trwałych w aktywach ogółem był bardziej stabilny i wynosił ok. 81% (tabela 2). Natomiast złota reguła bilansowa w Polsce i w 28 krajach Unii Europejskiej utrzymywała się na zbliżonym poziomie 1,04-1,06, uśredniając wyniki w latach 2004-2021 (tabela 2).

W obszarze płynności finansowej i zadłużenia, wyniki polskich gospodarstw rolnych odbiegały znacząco od średnich obserwowanych w Unii Europejskiej. Średnia płynność bieżąca polskich gospodarstw rolnych wzrosła z 5,3 w 2004 roku do 9,4 w 2021, a przyspieszona z 2,1 do prawie 4,3. Tymczasem średnio w UE w tym czasie płynność bieżąca wzrosła z 4,4 do 5,5, a przyspieszona z 2,9 do 4,2. Natomiast w przypadku relacji zadłużenia ogółem do aktywów (pasywów) ogółem, polskie gospodarstwa rolne w badanym czasie zmniejszyły ten wskaźnik z 10% do 5%, a średnia unijna była w tym czasie stała na poziomie 15% (tabela 2). W przypadku sprawności działania, którą reprezentuje średni udział kapitału obrotowego netto w aktywach ogółem w latach 2004-2021, wynosił on średnio 11% dla polskich gospodarstw rolnych, a w UE 15% (tabela 2).

W obszarze efektywności finansowej można zauważyć, że dochodowości: produkcji i kapitału własnego były prawie niezmiennie w badanym czasie w Polsce i Unii Europejskiej. W latach 2004-2021 średnia dochodowość produkcji polskich gospodarstw wyniosła ok. 32%, a unijna średnia to 27%. Natomiast za średni poziom dochodowości kapitału własnego można przyjąć 7% zarówno dla Polski, jak i w UE (tabela 2).

Należy również dodać, że wszystkie przeanalizowane wskaźniki z tabeli 2 charakteryzowała niska zmienność w latach 2004-2021. Dla polskich wyników ich zmienność kształtowała się w przedziale od 1,2% do 30,2%, a dla unijnych od 1,6% do 13,9%. Wobec tego zmienność wskaźników dla polskich gospodarstw rolnych była większa niż dla unijnych, a wyniki bliskie 30% dotyczyły udziału zobowiązań ogółem w aktywach ogółem i dochodowości kapitału własnego.

Przeprowadzając badania według klas wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych wskaźniki były zróżnicowane. Można więc stwierdzić, że wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego miała istotne znaczenie dla jego bezpieczeństwa finansowego w każdym z analizowanych obszarów.

Tabela 2

**Wskaźniki bezpieczeństwa finansowego gospodarstw rolnych w Polsce
na tle średniej dla Unii Europejskiej^{a)} w latach 2004-2021**

Wyszczególnienie ^{b)}	ATr/AO	ZrRB	PIB	PIP	ZoOg/AO	KON/AO	DP	DKWf
Polska								
2004	0,85	1,06	5,34	2,08	0,10	0,12	0,32	0,10
2005	0,84	1,07	5,36	2,23	0,10	0,13	0,29	0,09
2006	0,83	1,08	5,43	2,45	0,10	0,14	0,34	0,11
2007	0,83	1,08	5,60	2,38	0,11	0,14	0,36	0,13
2008	0,83	1,08	5,30	2,18	0,11	0,14	0,28	0,09
2009	0,90	1,04	5,28	2,41	0,07	0,08	0,29	0,05
2010	0,89	1,06	6,17	2,71	0,06	0,10	0,38	0,07
2011	0,88	1,07	6,70	2,82	0,06	0,10	0,37	0,08
2012	0,88	1,07	7,45	3,20	0,06	0,11	0,36	0,08
2013	0,88	1,07	7,61	3,35	0,06	0,10	0,33	0,06
2014	0,90	1,05	7,01	2,91	0,06	0,09	0,30	0,05
2015	0,90	1,04	6,34	2,86	0,06	0,09	0,28	0,05
2016	0,89	1,05	7,11	3,41	0,06	0,09	0,29	0,05
2017	0,89	1,06	7,34	3,42	0,06	0,09	0,33	0,06
2018	0,89	1,05	6,87	3,37	0,07	0,09	0,28	0,05
2019	0,89	1,06	7,12	3,45	0,06	0,10	0,32	0,06
2020	0,89	1,06	7,74	3,75	0,06	0,10	0,32	0,06
2021	0,87	1,08	9,44	4,28	0,05	0,11	0,35	0,08
średnio	0,87	1,06	6,62	2,96	0,07	0,11	0,32	0,07
wsp. zmienności (%)	2,95	1,22	17,01	20,59	28,08	18,14	10,53	30,18
Unia Europejska								
2004	0,83	1,02	4,38	2,87	0,15	0,13	0,30	0,08
2005	0,83	1,04	4,70	3,24	0,14	0,14	0,29	0,07
2006	0,81	1,06	5,35	3,85	0,14	0,15	0,31	0,07
2007	0,81	1,06	5,43	3,88	0,14	0,16	0,32	0,08
2008	0,81	1,05	5,26	3,76	0,15	0,15	0,28	0,07
2009	0,82	1,03	5,14	3,64	0,15	0,14	0,24	0,05
2010	0,81	1,05	5,72	4,15	0,15	0,16	0,29	0,07
2011	0,79	1,07	6,56	4,88	0,15	0,18	0,28	0,07
2012	0,80	1,06	5,76	4,18	0,15	0,16	0,28	0,07
2013	0,80	1,06	5,88	4,34	0,15	0,17	0,25	0,07
2014	0,83	1,01	4,57	3,16	0,16	0,13	0,25	0,07
2015	0,82	1,01	4,56	3,19	0,17	0,14	0,24	0,06
2016	0,82	1,02	4,83	3,44	0,17	0,14	0,25	0,07
2017	0,82	1,02	4,72	3,40	0,16	0,14	0,28	0,08
2018	0,81	1,03	4,63	3,36	0,17	0,15	0,26	0,07
2019	0,80	1,05	5,10	3,79	0,16	0,16	0,27	0,08
2020	0,79	1,06	5,49	4,20	0,16	0,17	0,27	0,07
2021	–	–	–	–	–	–	–	–
średnio	0,81	1,04	5,18	3,73	0,15	0,15	0,27	0,07
wsp. zmienności (%)	1,62	1,95	11,32	13,86	5,89	9,23	8,65	8,88

a) wliczono również dane Wielkiej Brytanii.

b) skróty użyte w tej tabeli wyjaśniono w tabeli 1.

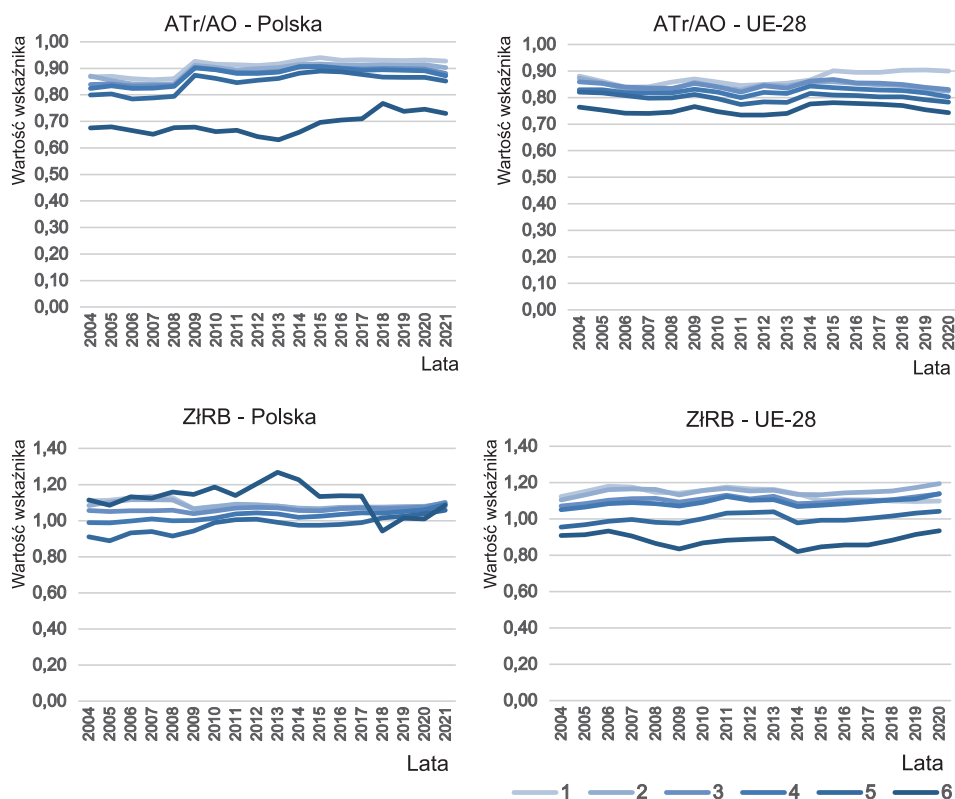
Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie FADN, 2023.

W przypadku złotej reguły bilansowej¹⁴, różnice między klasami wielkości ekonomicznej gospodarstw są minimalne. Była ona nieco wyższa w średnich gospodarstwach rolnych (rysunek 1).

Rysunek 1

Obszar relacji majątkowo-kapitałowych według klas wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce i UE-28a) w latach 2004-2021

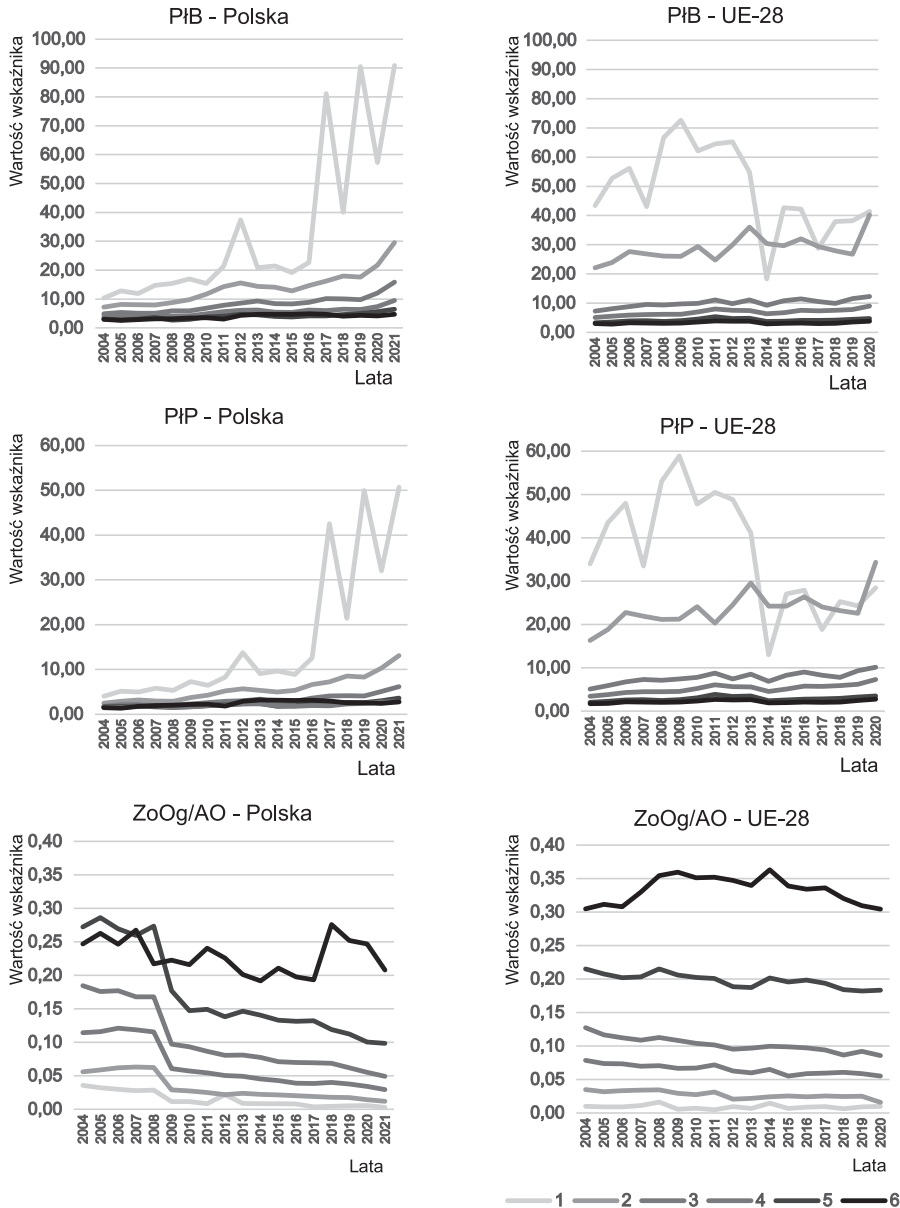
a) wliczono również dane Wielkiej Brytanii.

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie FADN, 2023.

¹⁴ Złota reguła bilansowa - kapitał własny do aktywów trwałych (Szafraniec-Siluta, 2014). Całość posiadanych aktywów trwałych w gospodarstwie rolnym jest pokryta kapitałem własnym, gdy wartość wskaźnika przekracza 1,0.

Rysunek 2

Obszar płynności finansowej i zadłużenia według klas wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce i UE-28^a) w latach 2004-2021

a) wliczono również dane Wielkiej Brytanii.

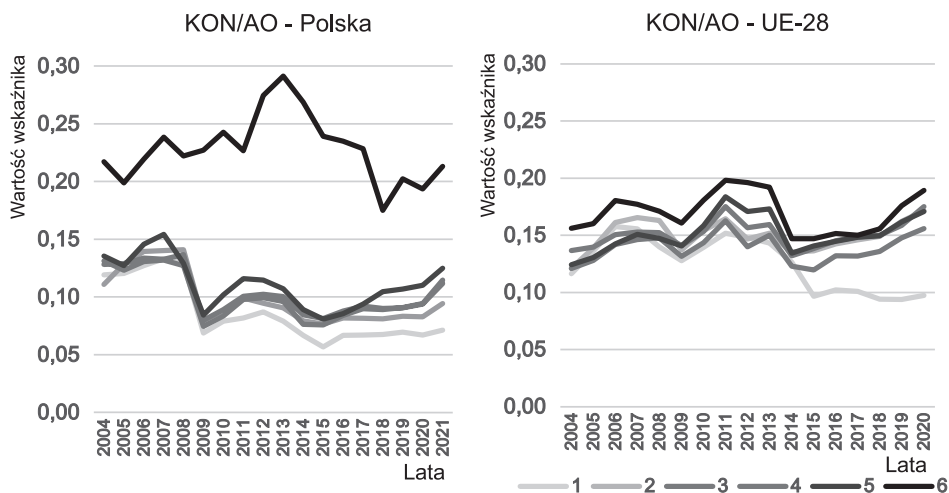
Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie FADN, 2023.

W przypadku relacji majątkowo-kapitałowych, można zauważyć, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa wartości wskaźników zmniejszają się (rysunek 1). Należy tu zaznaczyć, że udział majątku obrotowego w aktywach ogółem rośnie wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Jest to zjawisko pozytywne w kontekście przenoszenia wartości tego majątku na nowo wytworzone produkty rolnicze. Udział aktywów trwałych w aktywach ogółem dla polskich gospodarstw bardzo małych w badanym okresie wynosił ponad 90%, dla średnich ok. 85%, a dla bardzo dużych ok. 70%. Nie odbiegało to znacząco od średniej unijnej w tych klasach.

Jeśli chodzi o obszar płynności finansowej i zadłużenia, to obserwując wyniki według klas ekonomicznych polskich gospodarstw rolnych, można zauważyć, że wykazują one wyższą nadpłynność i niższe zadłużenie niż średnio obserwowane w UE w tych klasach. Im mniejsze było gospodarstwo – tym wyższe miało wyniki nadpłynności i niższe zadłużenie (rysunek 2).

Rysunek 3

Obszar sprawności działania według klas wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce i UE-28^a) w latach 2004-2021

a) wliczono również dane Wielkiej Brytanii.

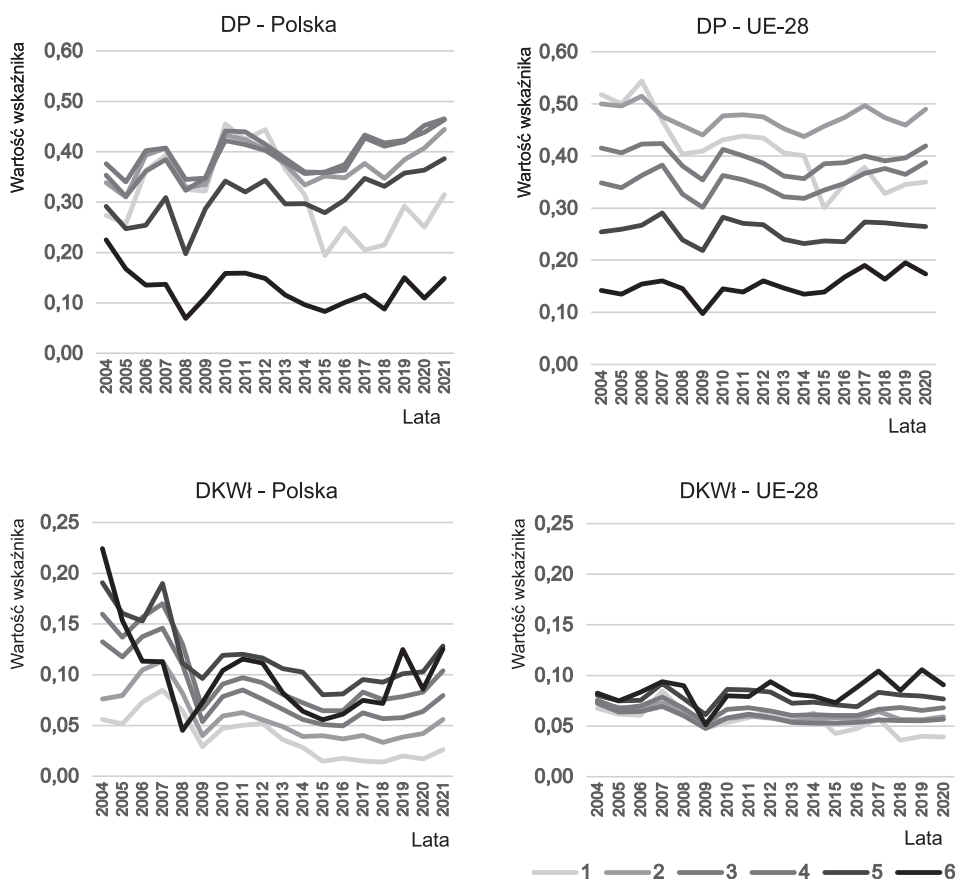
Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie FADN, 2023.

Polskie bardzo małe gospodarstwa rolne mają tendencję do utrzymywania bardzo wysokiej płynności bieżącej i przyspieszonej, przy prawie braku zadłużenia. Można to wytłumaczyć brakiem zdolności kredytowej w tej klasie. Wobec tego, jeśli chcą dokonywać zakupów, muszą kumulować gotówkę. Inną przyczyną tego stanu rzeczy mógł być duży udział zapasów na koniec roku w aktywach

obrotowych w celu utrzymania ciągłości produkcji lub w oczekiwaniu na wyższe ceny produktów, głównie roślinnych. To zjawisko jest również obserwowane w UE, ale średnio unijne gospodarstwa najmniejsze mają nadpłynność o połowę mniejszą niż polskie. Natomiast polskie gospodarstwa duże i bardzo duże również wykazują nadpłynność. Wartość dla płynności bieżącej wynosiła do 4, a dla przyspieszonej 2. Ich zadłużenie wynosiło ok. 10-30% z tendencją do obniżania się (rysunek 2).

Rysunek 4

Obszar efektywności finansowej według klas wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce i UE-28^{a)} w latach 2004-2021

a) wliczono również dane Wielkiej Brytanii.

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie FADN, 2023.

Jeśli chodzi o sprawność działania, to udział kapitału obrotowego netto w aktywach ogółem wydaje się mniej zróżnicowany między klasami wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce i średnio w UE. Z biegiem lat ma tendencję do zmniejszania się. Najniższy jego udział (do ok. 10%) był w gospodarstwach bardzo małych, a najwyższy (powyżej 20%) w bardzo dużych (rysunek 3).

W obszarze efektywności finansowej również widać jej zróżnicowanie w zależności od klasy wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych, przy czym polskie wyniki nie różniły się znacząco od unijnych. Dochodowość produkcji była nieco wyższa w gospodarstwach małych i średnich (klasy 2-4), gdzie przekracza 40%, a najniższa w gospodarstwach bardzo dużych poniżej 20%. Natomiast dochodowość kapitału własnego rośnie wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego (rysunek 4). Można więc stwierdzić, że korzystanie z kapitału obcego w gospodarstwach największych potwierdza pozytywne działanie dźwigni finansowej.

5. Podsumowanie

Podsumowując podjęte tu rozważania, można wskazać, że utrzymanie bezpieczeństwa finansowego determinuje konkretne zachowania finansowe u podmiotów gospodarczych. Zmusza je do zarządzania finansami. Muszą podejmować się szeregu czynności polegających na pozyskiwaniu środków finansowych oraz ich wydatkowaniu zgodnie z przyjętymi celami podmiotu (Bywalec, 2017). Ponadto bezpieczeństwo finansowe stanowi element bezpieczeństwa ekonomicznego podmiotu i służy ochronie jego interesów, a także jest jednym z elementów decydujących o rozwoju podmiotu gospodarczego i jego stabilności (Kowalska i Miształ, 2020).

Celem głównym pracy było zaprezentowanie i ocena najważniejszych aspektów bezpieczeństwa finansowego polskich gospodarstw rolnych na tle średnich wyników unijnych w latach 2004-2021. Jest to zagadnienie mało zgłębiane w polskiej literaturze z zakresu ekonomii i finansów, a prawie niebadane jeśli chodzi o gospodarstwa rolne. Niniejszy artykuł jest próbą uzupełnienia tej luki. Badanie bezpieczeństwa finansowego jest problemem złożonym i opiera się na interpretacji wskaźników z czterech obszarów. Dotyczą one relacji majątkowo-kapitałowych, płynności i zadłużenia, sprawności działania oraz efektywności finansowej.

W pierwszej części artykułu przedstawiono stan bezpieczeństwa finansowego polskich gospodarstw rolnych na tle średnich wyników w Unii Europejskiej w latach 2004-2021. Wyniki dla polskich gospodarstw rolnych nie odbiegają znacząco od obserwowanych w Unii Europejskiej. Gospodarstwa były bezpieczne finansowo i wykazywały tendencję do systematycznego zwiększania bezpieczeństwa. Najbardziej znaczącymi dla bezpieczeństwa finansowego, wskaźnikami wydają

się być wskaźniki płynności bieżącej i przyspieszonej oraz zadłużenia ogółem. Ukazały one skłonność gospodarstw rolnych do wysokiej nadpłynności, która powiązana jest ze specyfiką gospodarstw rolnych i koniecznością utrzymywania wysokich zapasów. Gospodarstwa wykazały również skłonność do unikania zadłużenia. Ponadto bezpieczeństwo finansowe zmniejsza się wraz ze wzrostem klasy ekonomicznej gospodarstwa rolnego. Może to świadczyć o tym, że najmniejsze gospodarstwa zmuszone są do kumulowania pieniędzy z powodu braku zdolności kredytowej, a największe gospodarstwa rolne zdolne są do zadłużania.

W tym miejscu należy dodać, że wagę tych problemów dostrzeżono i ujęto w dokumentach strategicznych Unii Europejskiej dotyczących Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Zaprojektowano w nich szereg instrumentów wspierających dochodowość gospodarstw rolnych. Szczególną uwagę poświęcono w nich mniejszym gospodarstwom rolnym (Plan Strategiczny... 2023-2027). W obecnym okresie programowania pojawiły się nowe formy wsparcia, jakimi są instrumenty finansowe, czyli niskooprocentowane kredyty preferencyjne, zabezpieczone dodatkowo gwarancjami. Należy tu dodać, że samo zaciągnięcie kredytu osłabia (przynajmniej potencjalnie) bezpieczeństwo finansowe gospodarstwa rolnego, ale dopłaty do odsetek oraz gwarancje zwiększają je. Wobec tego rzeczywiste efekty znane będą po realizacji Planu Strategicznego WPR. Jest to dowód na to, że przedstawiony tu problem bezpieczeństwa finansowego gospodarstw rolnych wymaga pogłębionych dalszych badań i szerokiej dyskusji naukowej.

LITERATURA

1. Bieniasz, A., Czerwińska-Kayzer, D. (2016). Bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2(40), 239-247. DOI: 10.17306/JARD.2016.27
2. Bieniasz, A., Gołaś, Z. (2006). Istota i zróżnicowanie płynności finansowej gospodarstw rolnych. *Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu*, CCCLXXVII, Ekonomia 5, 21-41.
3. Bieniasz, A., Gołaś, Z. (2008). Płynność finansowa gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 3(9), 41-52.
4. Bywalec, Cz. (2017). *Gospodarstwo domowe. Ekonomia, finanse, konsumpcja*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
5. Cabała, P. (2012). *Planowanie scenariuszowe w zarządzaniu bezpieczeństwem strategicznym przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
6. Cabała, P. (2016). Strategie zarządzania bezpieczeństwem przedsiębiorstwa w warunkach zagrożeń sektorowych. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 420, 36-45. DOI: 10.15611/pn.2016.420.03.

7. Chavali, K., Mohan Raj, P., Ahmed, R. (2021). Does Financial Behavior Influence Financial Well-being? *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(2), 273-280.
8. Czyżewski, A. (1989). Systemowe uwarunkowania przełomu jakościowego w polityce rolnej. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, LI(4), 155-169.
9. Czyżewski, A., Matuszczak, A. (2011). Dylematy kwestii agrarnej w panoramie dziejów. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 90, 5-23.
10. Delas, V., Nosova, E., Yafinovich, O. (2015). Financial Security of Enterprises, *Procedia Economics and Finance*, 27, 248-266. DOI: 10.1016/S2212-5671(15)00998-3
11. Duraj, N. (2014). Dwuczynnikowa ocena bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, XV, 5.II, 25-38.
12. FADN (Farm Accountancy Data Network) (2023). Public Database. Pobrano 17.10.2023 z: <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/FADNPublicDatabase/FADN-PublicDatabase.html>
13. Franc-Dąbrowska, J. (2006). Bezpieczeństwo finansowe a efektywność zaangażowania kapitałów własnych. *Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G*, 93, 1, 121-128.
14. Genworth Index (2013). *Measuring Consumer Financial Security and Vulnerability. Fifth Edition*, March, Wydawnictwo Genworth Financial Inc.
15. Goraj, L., Mańko, S. (2009). *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
16. Grzelak, A. (2006). Znaczenie impulsów fiskalnych i monetarnych dla powiązań gospodarstw rolnych z rynkiem w Polsce w warunkach transformacji. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1(306), 3-18.
17. IERiGŻ-PIB. (2008). *Efektywność funkcjonowania wielkoobszarowych gospodarstw rolnych powstałych z majątku Skarbu Państwa po integracji z Unią Europejską*. Publikacje Programu Wieloletniego 2005-2009, Nr 116. Wydawnictwo IERiGŻ-PIB.
18. IERiGŻ-PIB. (2021). *Wyniki Standardowe 2020 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe*. Wydawnictwo IERiGŻ-PIB.
19. Jajuga, K. (red.) (2007). *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*. Warszawa: PWE.
20. Janik, W., Paździor, A. (2011). *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie*. Lublin: Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej.
21. Karbownik, L. (2012). Kasowe i memoriałowe mierniki oceny bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa. *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Oeconomica*, 267, 79-93.
22. Karbownik, L. (2014). Koniunktura gospodarcza a poziom bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL w Polsce. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, XV, 5.II, 189-203.
23. Kata, R., Nowak, K., Leszczyńska, M., Kowal, A., Sebastianka, B. (2021). *Bezpieczeństwo finansowe gospodarstw domowych – wybrane zagadnienia*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
24. Kowalska, M., Misztal, A. (2020). *Wpływ bezpieczeństwa finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
25. Kropacz, I. (2017). Stabilność systemu finansowego i bezpieczeństwo polskiego systemu gwarantowania depozytów. *Finanse i Prawo Finansowe*, 4(16), 9-22.

26. Marcinkowska, M., Wdowiński, P., Flejterski, S., Bukowski, S., Zygierewicz, M. (2014). *Wpływ regulacji sektora bankowego na wzrost gospodarczy – wnioski dla Polski*. NBP, Materiały i Studia nr 305, Wyd. Instytut Ekonomiczny, Warszawa.
27. NBP (2012). *Raport o stabilności systemu finansowego*. Departament Systemu Finansowego, grudzień.
28. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027). Pobrano 14.09.2023 z: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/plan-strategiczny-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-27>.
29. Raczkowski, K. (2014). Bezpieczeństwo finansowe, W: J. Płaczek (red.), *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie* (s. 299-324), Warszawa: Wydawnictwo Difin.
30. Runowski, H. (2008). Tendencje zmian w ekonomice przedsiębiorstw hodowlanych w latach 1997-2007. *Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G*, 95, 1, 158-165.
31. Ryś-Jurek, R. (2023). *Bezpieczeństwo finansowe i stabilność finansowa gospodarstw rolnych w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. DOI: 10.17306/m.78-83-67112-39-0
32. Soliwoda, M. (2014). Bezpieczeństwo finansowe gospodarstw rolniczych w Polsce z perspektywy Wspólnej Polityki Rolnej. *Więś i Rolnictwo*, 3(164), 45-55.
33. Soliwoda, M., Kulawik, J., Góral, J. (2016). Stabilizacja dochodów rolniczych. Perspektywa międzynarodowa, Unii Europejskiej i Polski. *Więś i Rolnictwo*, 3(172), 41-68. DOI: 10.7366/wir032016/02
34. Stępień S. (2015). *Cykl świński w świetle zmian na globalnym rynku żywca wieprzowego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
35. Szafraniec-Siluta, E. (2014). Bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstw rolniczych Pomorza Środkowego. W: D. Zawadzka i J. Sobiech (red.), *Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego* (s. 71-102). Koszalin: Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej.
36. Szczecińska, B. (2010). Ocena bezpieczeństwa finansowego wybranych przedsiębiorstw gospodarki żywnościowej. *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stettinensis, Oeconomica*, 284(61), 137-144.
37. Wasilewski, M., Felczak, T. (2011). Strategia płynności finansowej przedsiębiorstw rolniczych w zależności od rentowności aktywów. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 91, 49-59.
38. Wasilewski, M., Ganc, M. (2021). A dynamic and static view of the financial security of dairy cooperatives. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, XXIII(2), 109-119. DOI: 10.5604/01.3001.0014.8381
39. Wyniki Standardowe 2021 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe (2022). Warszawa: Wydawnictwo IERiGŻ – PIB.
40. van Raaij, W.F. (2014). Consumer Financial Behavior. *Foundations and Trends in Marketing*, 7(4), 231-351. DOI: 10.1561/17000000039
41. Xiao, J. J. (2008). Applying behavior theories to financial behavior. W: J.J. Xiao (red.), *Handbook of consumer finance research* (s. 69-81). Wydawnictwo Springer-Verlag. DOI: 10.1007/978-0-387-75734-6_5

42. Zawadzka, D., Ardan, R., Szafraniec-Siluta, E. (2011). Płynność finansowa a rentowność przedsiębiorstw rolnych w Polsce – ujęcie modelowe. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 88, 195-207.
43. Zawadzka, D., Strzelecka, A., Szafraniec-Siluta, E. (2014). Ukierunkowanie produkcji gospodarstwa rolnego a zdolność do samofinansowania nakładów inwestycyjnych – ujęcie porównawcze. *Zarządzanie i Finanse*, 3, 1, 289-305.
44. Zuba, M. (2010). Wpływ wstąpienia Polski do UE na rentowność i bezpieczeństwo finansowe wybranych spółdzielni mleczarskich. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, 10(25), 2, 131-141.